

Katsaus

numero 3 1968

Jorma Ranta

Matti Kukkaroinen

Henri Broms

Risto Volanen

Silmäyksiä

**Nuoriso ja mieletön, mieletön
maailma**

Vietnamista maailmanrauhaan

Viisi runoa

Keskustan kehitys

**Paavo Löppönen: Sosiologia ja
sen edistyksellinen kritiikki**

**Veikko Leväaho: Anarkian
olemuksesta**

**Reijo Wilenius: Tšekkoslovakian
jälkeen**

KULTTUURI - POLITIIKKA - TALOUS

KATSAUS

Toimittajat: Reijo Wilenius (päätoimittaja), Raimo Antikainen

Toimitus ja tilaukset: Helsinki 32, Laajasuontie 26 D 28, puhelin 57 66 22

Vuositilaus 5 mk.

Katsaus voidaan tilata käyttämällä Kustannusoy Katsauksen postisäilytystä 145421

tai postista, kirjakaupoista ja asiamiehiltä.

Neljä numeroa vuodessa.

Kahdestoista vuosikerta.

Jokainen kirjoittaja vastaa itse kirjoituksensa sisällöstä.

NUORISO JA MIELETÖN, MIELETÖN MAAILMA

Jorma Ranta

Vanhempien keskuudessa vallitsee vieläkin laajalti vanha talonpoikainen käsitys lapsesta ja nuoresta: kyllä siitä mies tulee, mutta pitääköön nyt toistaiseksi suunsa kiinni! Lieneekö syynä ollut koulutustason kohoaminen vai se uusi aktiivinen henki, johon sodanjälkeinen sukupolvi on saanut kasvaa — joka tapauksessa olemme sikäli onnellisessa lähtötilanteessa, että nuoriso on oppinut sopivasti rikkomaan neljättä käskyä.

Ikäluokat etääntyvät toisistaan jatkuvasti. Tätä ei tapahdu ainoastaan aatteellisella tasolla — Mao, Rudi, Che ym. tiennäyttäjät lienevät varsin suppeiden piirien herkkua — vaan yleensäkin koko olemissa, pukeutumisesta alkaen. Ja kun katselemme vaikkapa ikääntyneitä amerikkalaisia naisia, jotka ovat nuorekkuuttaan pukeutuneet minihameisiin, ymmärrämme, miten vaikeata vanhemman väen lopultakin on ”tulla lähelle nuorisoa”, kuroa umpeen sitä kuilua, jonka toiselle puolelle ei nuorisolla näytä olevan mitään halua astua. Sillä mitä siellä on tarjolla?

Nuorisoa ei voitane syyttää tahallisesta vieraantumisesta. Jo pidemmän aikaa on Suomessakin vallinnut nuorison erittäin voimakas pyrkimys vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin, ympäristöönsä. 60-luvulla tuli julkisen keskustelun piiriin ennennäkemättömän runsaasti juuri nuorisoa koskevia kysymyksiä, puhuttiin ja puhutaan

kasvatuksen päämääristä, kouludemokratiasta, sukupuolikasvatuksesta.

Toisesta, nuorisosta riippumattomasta suunnasta ehkä löydämme syyn tietyn vieraantumisen ja "psykedelisen vallankumouksen" (vrt. Reijo Wilenius, Katsaus 1/68) syntyyn. Aktiivisuuden, osallistumisen aaltoa seurannut liike oli päältä katsoen tämän antiteesi — irtautumisen aalto, jonka tunnetuin muoto on hippitys. Instituutioista ei enää välitetä, niitä ei enää yritetäkään muuttaa — ne kielletään.

Mistä nyt on kysymys? Yksinkertaisia linjoja ei tietenkään voi vetää, tässäkin tehty jako on karkea eikä sellaisenaan edes koske nuorison määrittämistä enemmistöä. Tuntuisi kuitenkin järkevältä ajatella, että nuorisoon on varsin yleisesti pesiytynyt pysyvä epäusko myönteisen, aktiivisen ja varsinkin sopeutuvan toiminnan järkevyyteen. Alitajuisesti nuoriso vaistoa, ettei mikään tässä yhteiskunnassa muutu sillä, että nuoriso taistelee itselleen "aikuisen" aseman ja rationaalisesti näkee itsensä rakentavana kansalaisena, hyödyllisenä eläimenä.

Nuoriso ei halua saada mahdollisuuksia vaikuttaa, koska ja kun se on kokonaisesti tajunnut sen maailman mielettömyyden, jossa se elää.

Nuoriso kasvoi ulos perinteellisestä roolistaan, mutta kasvoikin ajan mittaan jossain suhteissa yli vanhempiensa. Tässä kehityksessä on ollut ratkaisevaa juuri se, että nuoriso ei ole ehtinyt turtua ja tottua ympärillään näkemäänsä, koska tiedotusvälineiden välittämä kuva pohjiaan myöten rumasta maailmasta on tavoittanut sen peittelemättömänä kehtoiästä alkaen. Ajan polttavien ongelmien tiedostaminen sellaisessa ympäristössä, joka käyttää energiansa abstrakteilta tuntuvien tavoitteiden — pennipalkankorotusten ja kauniiden tuotantolukujen saavuttamiseksi, antaa kuvan, ettei mitään todellisia parannuksia yritetäkään saada aikaan. Kenestäpä rehellisestä ihmisestä ei ajan mittaan tulisi kyynikkoa näinä aikoina!

Tältä pohjalta on katsottava myös LSD:tä ja muita irtautumisen äärimmäisiä välineitä. LSD on ennen muuta valtava epäluottamuksen osoitus vanhemmille. Kapinana se silti ei ole hedelmällinen. Kuten Wilenius sanoi (Katsaus 1/68): "Olisi myös onnettomuus, jos kapinan pääasialliseksi menetelmäksi jäisi LSD:n käyttö". Mutta LSD:n ympärille on kerääntynyt paljon muutakin, josta nuoriso rakentaa itselleen omaa maailmaansa. Se on luonteeltaan samantapainen kuin Amerikan neekereiden kulttuuri: "teemme sen itse ja vain itseämme varten". Vanhemmille aavistuskin tällaisen toisen maailman olemassaolosta on järkytys, koska he tajuvat, että vain harvoille heistä on sinne pääsy.

On olemassa myönteinen mahdollisuus. Ehkä LSD:n innoittamista piireistä voidaan löytää kokonaan uudenlaisen maailman malli. Malli, jonka voisivat valita ne, jotka eivät voi tai halua sopeutua länsimaisen tuotantoyhteiskunnan rattaisiin. Nuorison kapina alkaa onnistua lopullisesti silloin, kun vanhemmat yhtyvät siihen. Tässä mielessä LSD on jopa myönteinen ilmiö. Se on ainakin herättänyt tarpeellisen mielenkiinnon nuorison ajattelutapoja kohtaan.

VIETNAMISTA MAAILMANRAUHAAN

Matti Kukkaroinen

I. Maon anti ja anti-Mao

Vietnam-neuvottelut ovat jatkuneet jo jonkin aikaa Pariisissa mutta toistaiseksi heikoin tuloksin. Niiden onnistuminenkaan ei valitettavasti vielä ratkaisisi kysymystä maailmanrauhasta, sillä uusia Vietnameja ilmaantuisi pian eri puolille maailmaa. Vietnamista näyttää olevan lyhyempi matka maailmansotaan kuin -rauhaan. Kunpa neuvotteluteitse voitaisiin luoda edellytykset pysyväälle maailmanrauhalle. Mutta kenen kanssa niistä pitäisi neuvotella? Onko ihmiskuntaa raateleva riita rotujen, kansojen, sukupolvien vaiko sukupuolten välistä? Onko riidan aiheena omistus, valta, nälkä vaiko vieraantuminen tai estetty osallistuminen?

Vastaukset tarjoaa pyytämättä Kiinan johtaja Mao. Ei muka olekaan mitään epäselvyyttä siitä, missä rintamalinja kulkee. Taistelevat osapuolet ovat yhteiskuntaluokkia, joiden mukaan koko maailma jakaantuu kahtia, etelään ja pohjoiseen. Riidan aiheena on pohjoisen harjoittama riisto. Riisto taas ilmenee siten, että mitä etelältä puuttuu, sitä pohjoisella on yllinkyllin.

Nämä vastaukset, mikäli ne ovat perustellut, pelkistävät ongelmaa huomattavasti. Luulisi olevan lyhyt matka neuvotteluihin, koska esikysymykset ovat näin ratkaistut. Mutta tämä on erehdys. Mao ei suostu lainkaan neuvottelemaan ja tuntuu ajattelevan, että rauhanneuvottelut kuuluvat menneen aikakauden operettisotien kadonneeseen idylliin. Luokkasotaa ei muka saada päätökseen keskustelemalla vaan taistelemalla. Rauha on kyllä jo näköpiirissä mutta voidaan saavuttaa vain kärjistämällä luokkaviha äärimmilleen ja ulottamalla luokkataistelu maailman joka kolkkaan ja kaikille elämänaloille.

Mao siis leimaa sovinnolliset pyrkimykset vanhanaikaisiksi mutta sitä vastoin mainostaa sodan analogian soveltamista edistyksellisenä ajatteluna. Hänestä piittaamatta kannattaa silti yhä etsiä sovinnollista tietä maailmanrauhaan, mikäli sellainen vaikkapa filosofian keinoin olisi löydettävissä. Tällaisia yksinäisiä pohdintoja voidaan pitää filosofisina rauhanneuvotteluina.

Lähemmin tarkastellen löytyy Maonkin opista muutamia sovittelevia piirteitä. Ensinnäkään hän ei ihannoi sotaa vaan tähtää lopulliseen rauhaan. Toiseksi hän ei salaile pyrkimyksiään vaan ilmoittaa ne mahdollisimman avoimesti, mikä taas auttaa vastapuolta täsmentämään oman kantansa. Kolmanneksi hän ei väitä omaa kantaansa lopulliseksi totuudeksi vaan tietyn luokan ideologiaksi: kullakin luokalla on oma suhteellinen näkemyksensä totuudesta. Aatteelliset vastustajansa Mao leimaa välittömästi luokkavihollisikseen ja sellaisina pohjoiseen kuuluviksi, mutta eivätkö sovittelijat muodosta lähinnä ideologisen päiväntasaajan tai keskustan? Vaikka etelästä tai Kiinasta katsottuna ei olisikaan näköpiirissä edellytyksiä luokkasodan sovinnolliselle ratkaisulle, niin kenties päiväntasaajalla tällaiset edellytykset ovat jo muotoutumassa. Tätä mahdollisuutta ei voida Maon luokkaopin pohjalta sitovasti kiistää. Jatkossa eivät kuitenkaan pelkät sanat riitä, vaan on annettava käytännön todistus siitä, että päiväntasaajan toimenpiteet todella tähtäävät ihmiskunnan luokkajakoi-suuden lakkauttamiseen, etelän ja pohjoisen napajäätiköiden sulattamiseen.

Sanalla sanoen, Maon oppia ei tarvitse tulkita sotakiillotukseksi, vaan siinä voidaan nähdä myös h a a s t e muulle maailmalle. Kumpi tulkinta osoittautuu realistisemmaksi, riippuu siitä, ottaako jälkimmäinen haasteen vastaan. Sen ymmärtämiseksi, mitä tämä haaste sisältää, täytyy perehtyä myös Maon filosofiaan. Lähtökohdan tarjoaa se tosiasia, että Mao tunnustautuu Marxin oppilaaksi ja työnjatkajaksi.

II. Takaisin Marxiin

Marxin käsitys maailmanrauhan edellytyksistä on tiivistettävissä seuraavaan dynaamiseen muotoon: tie luokattomaan yhteiskuntaan käy proletariaatin diktatuurin kautta. Diktatuurin käsite, jonka Marx omaksui ranskalaisilta edeltäjiltään, voidaan tulkita eri tavoin. Meidän aikanamme se on vakiintunut merkitsemään väkivallalla ja terrorilla ylläpidettyä hallitusvaltaa. Toisen äärimmäistulkinnan mukaan se on vain yhteiskunnallista hegemoniaa, jolloin terrori ei ainakaan keskeisesti liity käsitteen määritelmään. Läntisessä teollisuusyhteiskunnassa voidaan sanoa vallitsevan ihmistyyppin jatkuvasti proletarisoituvan, loittonevan sekä aristokraattisesta että varhaisporvarillisesta ihmistyyppistä. Tässä mielessä voidaan tietyn varauksin puhua proletariaatin vahvistuvasta yhteiskunnallisesta

hegemoniasta, vaikka valtiollinen valta jakaantuisikin eri luokkien edustajien kesken.

Olkoon kyseessä viimeksimainittu hegemonia tai valtiollinen diktatuuri, kumpikaan ei Marxin mielestä riitä vanhan yhteiskunnan korvaamiseen uudella, vaan tarvitaan lisäksi tietoisuus siitä, mitä vanhassa on lakkautettava ja mitä luotava tilalle. Sitäpaitsi tämä subjektiivinen tietoisuus on saatettava laajojen kansanjoukkojen, ja nimenomaan proletariaatin, henkiseksi omaisuudeksi. Voidaan puhua k y p s ä s t ä p r o l e t a r i a a t i s t a silloin kun siinä subjektiiviset ja objektiiviset edellytykset yhtyvät. Vastaavasti esiprolitariaatilta puuttuu jokin edellytys.

Huomautus, joka voidaan kohdistaa sekä Leninin että Maon elämäntyöhön, on se, että he edustavat vasta esiprolitariaattia. Tämän väitteen objektiivinen puoli on siinä tosiasia, että heidän yhteiskuntansa on esiteollinen, minkä vuoksi siinä teollisuuden palkkatyöläisillä ei voi olla yhteiskunnallista hegemoniaa edellä kuvatussa mielessä. Puuttuvia objektiivisia edellytyksiä ei käy korvaaminen tehostetulla subjektiivisella tietoisuudella, leppymättömyydellä päättäväisyydellä tuhota luokkayhteiskunnan perustukset. Objektiivisten edellytysten puuttuminen vääristää tietoisuuden siitä, mitä vanhassa yhteiskunnassa on kumottava ja korvattava uudella.

Tärkein esimerkki vääristymistä on Leninin ja Maon oppi väkivaltaisen vallankumouksen ja valtiollisen diktatuurin välttämättömyydestä. Tämä virhesuuntaus pohjautuu itsensä mestarin, Marxin, ajatuksiin. Mutta Marxin puolustukseksi on sanottava, että hän eli p o r v a r i s t o n yhteiskunnallisen hegemonian aikakaudella, jolloin luonnollisesti oli vaikea kuvitella, mikä tulisi olemaan ihmisen proletarisoitumisessa oleellista.

Yhteiskuntakuvaansa luodessaan Marx lähtee Hegelin perushahmotuksesta, jonka mukaan uuden ajan valtio jakaantuu kahteen komponenttiin, nimittäin kansalaisyhteiskuntaan ja perheeseen. Hegel toteaa valtion ja kansalaisyhteiskunnan välillä vallitsevan omalaatuisen ristiriidan edellisen toteuttaessa yhteistä, jälkimmäisen taas yksityistä etua. Tämä näkemys on nykyaikainen muunnelma filosofian klassisesta temasta egoismi-kontra-altruismi. Ratkaisua Hegel etsii politiikan ja valtiotieteen piiristä, kun taas Marxin mielestä egoismin ydin on valtiovallan ulottumattomissa. Egoismin tavoittamiseksi Marx vaatii yhteiskuntanäkemysten painopisteen siirtämistä pois valtiosta. Perhe ja kansalaisyhteiskunta on nähtävä sen puun juurina, jonka latvana tänään komeilee valtio, ja huomio on keskitettävä juuriin. Juurihan on latinaksi r a d i x, joten radikalismi on juureen eli ytimeen käymistä. Hegelin katsoessa valtiota komponentteineen ylhäältä Marx haluaa katsella yläilmoja juurista käsin. Tosin toiselle näistä juurista, perheelle, hän ei löydä mitään filosofista käyttöä, vaan keskittää huomionsa jäljelläolevaan eli kansalaisyhteiskuntaan, eritoten talouselämään, joka muodostaa sen pääosan.

Mainitun Hegelille vastakkaisen näkökulman omaksumista Marx syystäkin pitää käänteentekeväenä. Uusi näkökulma merkitsee mm.

yrittäystä korvata poliittinen vallankumous yhteiskunnallisella radikalismilla. Ne jotka keskittävät toiveensa poliittiseen vallankumoukseen, ovat käyneet käsiksi puun latvaan eivätkä juureen. Näihin latvan ravistelijoihin lukeutuu hyvin maineikasta filosofista väkeä. Olihan Platonin pääteos nimeltään Valtio ja kirjoittihan Aristoteles Poliitiikan. Lisätä sopii, että Lenin kirjoitti teoksen Valtio ja vallankumous ja että Mao kutsuu politiikkaa kaiken sieluksi ja aseellista taistelua politiikan korkeimmaksi muodoksi.

Tämän nimiluettelon jälkeen on korostettava, että Marx itse asiassa pyrki ulos politiikan ympyröistä. Nuoruudessaan hänkin oli laatinut poliittisen Manifestin, mutta hänen pääteoksensa käsittelee toki talouselämän eikä valtion sisäisiä ongelmia. Tietyistä syistä hän on kuitenkin kaiken aikaa vaarassa luiskahtaa taloustieteestä takaisin politiikan uomiin. Tämän seikan valossa on ymmärrettävissä, miten Lenin ja Mao, niin politikoivia kuin ovatkin, voivat pitää itseään Marxin työn jatkajina. He jättävät tällöin tunnustamatta, että Marxin työ on jatkettavissa myös toiseen, sen varsinaiseen pääsuuntaan.

Tien raivaamiseksi tälle toiselle Marxille on osoitettava politikoiva suunta luonteeltaan joko harhautuneeksi tai ohimeneväksi. Lähtökohdan tarjoaa se tosiasia, että sata vuotta sitten Euroopan proletariaatti eli suuressa köyhyydessä mutta ei elä enää. Marx erehtyi olettamaan työväestön köyhtymisen kuuluvan kapitalistisen järjestelmän perustendensseihin. Tästä hän edelleen harhautui määrittelemään proletariaatin kypsymisen edellytykseksi juuri köyhtymisen. Kuten tunnettua, lännen teollisuustyöväestö on sadan vuoden kuluessa jatkuvasti vaurastunut. Oletettakoon, että oikein määriteltynä proletariaatin kypsyys edellyttääkin vaurastumista eikä köyhtymistä. Tästä olettamuksesta edelleen voidaan suorittaa tarpeelliset peruskorjaukset marxilaisessa aaterakennelmassa.

Ensinnä, sikäli kuin väkivaltaisen kumouksen vaatimus ammentaa voimansa omakohtaisesta köyhyydestä, teollinen työväestö vie raantuu molemmista samanaikaisesti. Väkivallan vaatijat eli kommunistit löytävät tällöin hartaimmat kannattajansa köyhälistön eli esi-proletariaatin parista ja yhä loitompaa Euroopasta. Köyhälistöllä ei ole riittäviä edellytyksiä johtaa ihmiskuntaa egoismin ongelman ratkaisemisessa, mutta kokemus osoittaa, että Marxin kommunistiset seuraajat ovat poliittisina unilukkareina tunkeutuneet maailman joka kolkkaan ja ilmansuuntaan. Ensin ilmansuunnat olivat vasen-oikea, saaden Leninin käsissä muodon itä-länsi, ja Maon käsissä vihdoin muodon etelä-pohjoinen. Vilkaisu kompassiin kertoo, että pääilmansuunnat on jo käyty läpi, koko maailma poliittisesti kartoitettu.

Mao on kehittänyt kommunistisen ideologian äärimmäisyyteensä yrittämällä mobilisoida maailman kaikki nälkäiset ja köyhät väkivaltaiseen taisteluun parempiosaisia vastaan. Ideologinen etelä on näiden nälkäisten oletettu koti ja maanviljelys heidän pääasiallinen elinkeinonsa. Viimemainittu huomautus paljastaa maolaisuuden arimman kohdan: Mao asettaisi ihmiskunnan johtoon Kiinan talon-

pojat, kun taas Marx oli suunnitellut tuolle paikalle Euroopan teollisuustyöväestöä. Luulisi Maon viettävän unettomia öitä luettuaan Marxin urbaanisia huomautuksia maalaiselämän idioottimaisuudesta!

'Oikean' proletariaatin löytämiseksi on tultava Kiinasta takaisin teollistuneeseen länteen, vaikkapa vanhaan Eurooppaan, ja samalla siirryttävä käsittelemään toista marxilaisen aaterakennelman kaipamaa peruskorjausta. On vastattava kysymykseen, mikä on oikean proletariaatin suhde köyhyyteen. Edellä on jo todettu, että se ei itse ole köyhä. Mutta miten se suhtautuu muitten köyhyyteen?

Marxin aivan oikein tulkitsema köyhyys ja egoismi ovat saman ongelman eri puolia. Egoismin vuoksi ihmiset jakaantuvat köyhiin ja rikkaisiin. Tästä luokkajakoisesta olotilasta on vapauduttava, jotta ihmiskunta saavuttaisi pysyvän rauhan ja veljeyden. Teknologia mahdollistaa tavaroiden määrän lisäämisen, mutta köyhyys ei poistu ennenkuin on käyty egoismin niskavilloihin.

Köyhän työläisen on suhteellisen helppo elätellä harhakäsitystä, että (taloudellinen) egoismi asustaa vain muissa, rikkaammissa, mutta ei hänessä itsessään. Vaurastuva työväestö on tätä illuusiota köyhempi. Uskotellessaan siitä huolimatta samaa oppia se kasvattaa itselleen huonon omantunnon ja kadottaa tuntuman historialliseen tehtäväänsä, löytäen tämän tehtävän uudelleen aloitettuaan egoismin etsiskelyt omassa keskuudessaan. Kypsan proletariaatin historiallinen tehtävä on siis ensin vapautua omasta taloudellisesta itsekkyydestään, jonka jälkeen se voi käydä eliminoimaan köyhyyttä koko maailmasta, sulattamaan etelän napajäättikköä.

Missä tällainen epäitsekkyyteen taipuvainen lännen työväestö on nähtävissä? Toistaiseksi ei missään. Ympärillämme näkyy vain kultaisen vasikan palvojia ja muita elintasohymistelijöitä. Kypsa proletariaatti osoittautuu toistaiseksi vain myytiksi, ja Mao on oikeassa puhuessaan revisionistien itsekkyydestä. Mutta hän ei ole aivan oikeassa eikä kyseessä ole pelkkä myytti tai fiktio. Hänen ohjeensa on epäkypsiä kun se kannustaa revisionisteja väkivallan eikä sovinnon tielle ja kun se vaatii heitä alistumaan Pekingin johdettaviksi sen sijaan, että se rohkaisisi heitä ottamaan aatteellisen johdon omiin käsiinsä.

Entä myyttisyys? Mistä kypsä työväestö vastaisuudessa muotoutuu? Vaurastuminen muodostaa vasta kypsyyn objektiivisen edellytyksen antaessaan työväestölle yhteiskunnallista hegemoniaa ja taloudellisia voimavaroja. Vielä tarvitaan syventynyt tietoisuus siitä, miten näiden voimavarojen käyttö vapautuu itsekkyyden paino-
lastista.

III. Revisionismin radikalisoiminen

'Oikean' proletariaatin tunnistamiseksi on tarkasteltava lähemmin egoismin ilmenemismuotoja. Muistettakoon, että Hegel oli kiinnittänyt huomiota talouselämän perustana olevaan yksityiseluun. Marx

uskoi päässeensä egoismin perimmäisille lähteille havaitessaan pääoman ja työn välillä vallitsevan vastakohtaisuuden. Molempien käsitteiden takana on yhteiskunnallinen luokka, toisaalla kapitalistit ja toisaalla palkkatyöläiset. Egoismin perimmäinen linnake, joka työläisten on määrä tuhota, on pääoman yksityisomistus.

Osa tästä näkemyksestä on hylättävä esiproletaarisena, mutta joka tapauksessa itsekkyiden juuria on yhä syytä etsiä talouselämästä. Tätä oivallusta seuraten huomataan, että kapitalistien ja työläisten välisen riidan lisäksi vallitsee ristiriita myös työläisten omassa keskuudessa näiden kilpaillessa suhteellisesta elintasosta. Vain valmisteleva osa tästä kilpailusta tapahtuu työpaikoilla, varsinainen sielujen taistelu käydään kulutusmarkkinoilla kerskakulutuksen muodossa. Näillä turhamaisuuden markkinoilla ilmenee massakulutustajain egoismi. Mutta massakuluttaja on juuri vaurastuva palkkatyöläinen toiselta nimeltään.

Tähän voidaan huomauttaa, että eivätkö kapitalistit muka osallistu kerskakulutukseen. Epäilemättä osallistuvat. Mutta mikäli kapitalisti määritellään tuotantopääoman kartuttajaksi, kulutus jää hänen toisarvoiseksi piirteekseen. Sen sijaan proletaarin vaurastumisella on tarkoitettava hänen kulutuksellisen ostovoimansa lisääntymistä. Aikamme ihmisen proletarisoituminen, proletariaatin yhteiskunnallinen hegemonia, on massakuluttajan, joka useimmiten on myös palkansaaja, tulevista teollisuusyhteiskunnan vallitsevaksi ihmis-tyypiksi.

Mikäli massakuluttajalle ei haluta myöntää 'oikean' proletariaatin arvonimeä, silloin on sanottava, että 'oikea' proletariaatti on kuollut ja massakuluttaja on hänen laillinen perillisensä. Mutta kuinka tämä perillinen onkaan kohdellut perintöosuuttaan! Hän on tuhlannut sitä turhamaisuuden markkinoilla ja kantanut sen uhrina egoismin alttarille. Siinä sieluntilassa hän kokee naapurinsa menestyksen omana tappionaan.

Tavallaan kerskakuluttajakin on kypsä, nimittäin samassa mielessä kuin liian kauan puussa ollut hedelmä, siis ylikypsä, pilaantunut. Kerskakulutus on tulkittava kieroutuneeksi tietoisuudeksi ostovoiman käyttömahdollisuuksista. Tästä omasta kieroutumasta on vapauduttava, ennenkuin massakuluttaja voi suorittaa kollektiivisen hyökkäyksensä köyhyyttä vastaan. Egoistin kysyessä hyödykkeeltään: kuinka voit mahtiani kartuttaa?, altruisti kysyy: kuinka voisit olla hyödyksi paitsi minulle myös ystäväilleni B:lle ja C:lle? Ehkäpä kaikki hyödykkeet eivät pysty tähän kysymykseen vastaamaan yhtä rakentavasti, mutta kuinka monelta hyödykkeeltä on näin edes kysytty?

Tarvitaan uusi käsite: k u l u t u s t e h o k k u u s. Sillä ei tarkoiteta kuluttajan kykyä romuttaa hyödykkeitä vaan hyödykkeen kykyä tyydyttää useampia kuluttajia. Kulutustehokkuudelle ei ole eduksi, että itsekukin väkivalloin ottaa haltuunsa toisen omaisuutta. Paras ratkaisu on, että omistaja itse myöntää kyseisten hyödykkeiden

käyttö-, joskus myös omistusoikeuden jollekin laajemmalle piirille. Seurauksena kulutus menettää kerskaluonteensa.

Seuraava hyödyllinen käsite on vanha tuttu, p e r u s t o i m e e n t u l o. Onko itse kunkin perustoimeentulon turvaaminen asetettava ensisijalle lisättäessä kulutustehokkuutta? Ainakin Aasian nälkäiset miljoonat vastaisivat myöntävästi. Muuten ei myöskään Maolla olisi niin paljon kannattajia. Tämän päivän amerikkalaiset puhuvat nälkäpois -kampanjoista ja great society'sta, ikäänkuin niiden toteuttaminen olisi mahdollinen kajoamatta kriittisesti kerskakulutukseen. Tämä naivi käsitys saattaa olla erityisesti amerikkalaisille ominainen, mutta itse kerskakulutus on yleismaailmallinen. Viime-mainitun lakkauttaminen ja korvaaminen tehostetulla kulutuksella on ainoa keino Maon eteläisen napajäätikön sulattamiseksi. Mao tietää tänään paremmin kuin moni muu, millainen mittava tehtävä on Aasian pelastaminen nälältä. Mutta sitä mukaa kuin kulutustehokkuuden aate syjäyttäisi kerskakulutuksen lännessä, Maon tai hänen seuraajiensa olisi pakko tarkistaa käsityksensä revisionismista, hyväksyä radikalisoitunut revisionismi uutena maailmanpoliittisena realiteettina.

Maailman nälkäongelman jatkuva lieventäminen edellä viitatuin keinoin heikentäisi Maon väkivaltateesin vetovoimaa ainakin sikäli kuin sen perustana on juuri nälkä. Mutta vielä on jäljellä eräs suuri ongelma, joka saattaa tarjota väkivaltateesille tilaisuuden. Lännen massakuluttajien otettua paikkansa proletariaatin (filosofisesti) laillisina perillisinä he sulauttavat alimman luokan itseensä. Maailman kuva on täten pelkistynyt 3-luokkaisesta 2-luokkaiseksi, siis muodollisesti sellaiseksi millaisena kommunistit sen aina näkevät. Yhtyneiden päiväntasaajan ja etelän vastakohtana ja yläpuolella on yhä pohjoinen eli pääoma. Onko pääoman ja työn ristiriita sittenkään ratkaistavissa muuten kuin väkivallan keinoin ja valtiollisen diktatuurin kautta?

Pääoman ja työn kohtaaminen on kuvattavissa myös vaihtoehtoisin käsittein. Työn tilalle voidaan panna paitsi massakuluttaja myös kulutushyödykkeiden k o k o n a i s k y s y n t ä. Pääoman sijaiseksi vuorostaan voidaan asettaa kulutushyödykkeiden k o k o n a i s t a r j o n t a. Kansantalousmiestä kiinnostaa kysynnän ja tarjonnan kohdatessa lähinnä hinnanmuodostus ja syntyvän kauppavaihdon volyyymi. Niiden asemesta voidaan tarkastella myös vastaavien yhteiskuntaluokkien arvoeroja. Miksi tarjonta on toistaiseksi yhteiskunnalliselta asemaltaan kysyntää korkeampi? Puhutaan paljon kuluttajan suvereenisuudesta, mutta sen näennäisempää suvereenia historia ei tunne kuin on nykyaikainen massakuluttaja. Mainonnan avulla tarjonta pystyy holhoamaan kuluttajaa ja luomaan haluamansa tarpeet ja kysynnän.

Tarjonnan vaikutusvallan salaisuus on edellä mainitussa kerskakulutuksessa. Mainonta kasvattaa tarpeet rajattomiksi saattamalla kuluttajat keskenään kerskakilpasille. Mainonnan lisäksi kuluttajain valistuksesta huolehtivat nähtävästi pelkät tätiyhdistykset, koska

valistuksen pääasiallisena ongelmana näyttää olevan, onko ns. valistuneen kuluttajan syytä ostaa sitä vaiko tätä saippuaa tai kauneusvoidetta. Kuluttajain emansipoimiseksi nämä tätiyhdistykset on korvattava tavallaan anti-mainonnalla, joka pyrkii edistämään kerskakulutukselle vastakkaista kulutustehokkuutta.

Heräämisensä myötä kuluttajasta vihdoinkin tulee todella suve-reeni. Yhteiskunnallisen muutosprosessin aloitteet ja innovaatiot eivät tällöin viime kädessä enää ole uutta teknologiaa tai uusia tuotteita, kuten tähän asti, vaan kulutustehokkuuden aatteen soveltamista yhä useampiin hyödykkeisiin ja yhä useampien ihmisten keskuudessa. Tässä mielessä massakuluttajia odottaa todellisen hegemonian aikakausi ja yhteiskunnan radikaalisen uudistamisen tehtävä. Vain tässä muunnetussa mielessä voidaan hyväksyä Marxin ennustus proletariaatin diktatuurista, samalla kun tulee osoitetuksi siihen liitetyn väkivaltateesin erheellisyys.

Massakuluttajien ei tarvitse tavoitella valtiollista yksinvaltaa, vaan yhteiskunnallinen hegemonia siirtyy sivutuotteena heidän käsiinsä heidän kamppaillessaan omaa egoismiaan vastaan ja kohdattaessaan siinä kokonaistarjonnan.

Sen jälkeen on kuluttajien tehtävästä jäljellä vielä yksi osa. Saa-vutettuaan hegemonian heidän on käytettävä sitä niin, että he itse lakkaavat luokkana olemasta. Tämä tapahtuu sulattamalla itseensä tähänastinen vastapelurinsa pääoma eli kapitalistit yhdeksi luokatomaksi ihmiskunnaksi. Tämä prosessi edellyttää liikeyrityksen yhteiskunnallisen tehtävän uudistamista kulutusradikalismien vaatimaan suuntaan. Liikeyrityksessä Marxin kaksi luokkaa, työ ja pääoma, kohtaavat toisensa välittömästi, joten niiden sulautuminenkin alkaa yrityksen sisäلتä. Väkivaltainen selvittely jää täälläkin tarpeettomaksi, kulutustehokkuuden toimiessa yhdistävänä aatteellisena siltana. Nykyisin muodissa oleva yritysdemokratia-ajattelu, joskin se on ei-väkivaltaista, saa jäädä kiitosta vaille sen vuoksi, että se on sokea kuluttajan dynaamisille mahdollisuuksille.

Nykyistä maailmantilannetta hallitsee maolainen henki väkivaltaisine luokkataisteluineen ja ydinsodan varjoineen. Tilanne selittyy kuitenkin siten, että ratkaisu riippuu massakuluttajista, jotka tosin toistaiseksi eivät ole oivaltaneet mahdollisuuksiaan. Maailmanrauhan avaimet ovat joka tapauksessa massakuluttajien käsissä.

RUNOJA

Henri Broms

Pärnu

Huoneessani
maalatut jugendkiemurat katossa
näkyvät savukkeen
kiemuran takaa
valo liikkuu patsaina
pölyisessä ilmassa
sinne tänne
vihreitä läikkiä äitini
suurilieriseen hattuun
Villa Redlichin puinen
portti sininen
pitkät hiekkarannat
aina liian kolkot
kuin kylmät
jalat hietikolla
naapuripöydässä
pelasi kolme
miestä korttia
edessään laseissa
jotain inhottavaa
kasvot luihut
onko täälläkin
viekkaita ihmisiä?
eikö tämä ole
ulkomaata.
Kuuntelen musiikkia
paikkaan jolla ei
vielä ole nimeä
kuninkaiden nimiä
ja samettivaatteita — siirto
Aineen runous ei häviä,
kylmä maa on rakkauteni
Istun portailla
jotka ovat
kokonaan minun
katselen huurteista ruohoa.

Kävelyretki

Hiekkapolkua pitkin
etääntyvältä leirintäpaikalta

vaimeneviin autojen ääniin.
Lintu sekosi
oksistossa aurinkoon
piste hävisi
lauloi täyteen
pilven täyteen
kohtisuoraan pudoten kivi
muuttui jälleen näkyväksi
puheemme kohtalosta
väitteeni kulkivat ratoja
kyky määrätä toimistaan
rajoittuu vain menneisyyden
haaveisiin

hiekkapolkua pitkin
vanha linnoitus jäi ympyrään.
Keskipäivä
ja sammal kivissä märkä
Kumppanini kuva oheni
peili sameaksi kuva

— Kaksoiskuva
sama paikka
vaatteet silloin toiset
kauan sitten olleet kasvot
silmät jotka näkivät ennen
hirsisen mökin
linnun joka katosi oksistossa
liikkuvat varjot polulla
joka katosi pimeään.

— Näin hänen keskusteleavan
sanat säihkyen
kaukaisina kuin salamat.
Kun tulimme aukealle
jolta varjot olivat poistuneet
muisti, muisti toverini
muuttui jälleen näkyväksi.
Rannasta lähtevä
moottorivene
pauhuavasta kaislikosta
ja katosi ihmeen nopeasti
merelle

Joku tuli
joku nauru
kello löi onnellisen tunnin

katsoin jälkiäni
ja olin rikas kuin kuningas.

Soittotunti

Astun huoneeseen, lattia
on mattojen peittämä. Tuoksu
vanha plyysi irroittaa
tuhansia auringon kuumassa

hiukkasia muuttuu näkymättö-
mäksi.

Ihminen uhmaa vuosisataa
jonka päivä on laskenut mereen,
pehmeäksi linimentin tuoksuksi

ja irroittaa skleroottiset sormet
flyygelinkantta kuvastaa
pitkänomaisia
peilikuvia. Kuulen etääntyvää

pianonsoittoa. Pysin päämaa-
leihin
vielä väärin. Nyt jonnekin
seinien läpi. Näen autot

mutta ne kulkevat äänettöminä
huutojen
aukaisemia suita mutta sanat
puuttuvat.

Pisara morfiinia äänettömässä
valtameressä.

Edessäni kaljun, olkapäät käsi-
varret liikkuvat.

Risahdus muuttuu kädessäni
päivälehdessä
puhe lepää kauan korvassani.

Mansikkapaikka

Kävelin pellolla
kutistuneella

se oli ennen
katsellut lapsena
perhosten lentoa

Se oli mäki
oli nähnyt minut
kymmenen vuotta
myöhemmin
kirja kainalossa
ensi kertaa katsoin sisään
seurustelin puhtaan hengen
kanssa

jalkani polki karhunsammalta
kumarruin lähteelle
taivas ja hiekka sekoittuivat
join vettä
ääni sanoi
voit juoda hyvää vettä
nyt pitkään
mutta et kovin usein

olin keskustellut itseni kanssa
kuolemasta
ja hävinnyt tomuksi sinun
kynnykselläsi
mutta uuden polun alku
ei polun alku
pölyisen tien pitkä
joka oli jossain
missä oli jossain ehkä lähde
vai varmemmin
nämä puut
ja mäntyinen mäki auringossa.

Kalliolla

(C. Avelinen mukaan)

Katse etsi pimentoa
rakkaudelleen
aurinko nielaisi
näkyvän maailman.

John Kenneth Galbraith

Kokonaiskuva nykyisestä talouselämästä
ja sen tulevaisuudesta

UUSI YHTEISKUNTA

John Kenneth Galbraith toimii tällä hetkellä taloustieteen professorina Harvardin yliopistossa. Toisen maailmansodan aikana hänen vastuullaan oli USA:n hintasäännöstelyn toteuttaminen. Kennedyn presidenttikautena hän oli tärkeä henkilö ns. Kennedyklaanissa, hänet nimitettiin erikoissuurlähettilääksi Intiaan. Jäähyväispuheessaan eroavalle lähettiläälle ilmaisi presidentti Nehru syvää kiitollisuuttaan Galbraithille tämän suorittamasta työstä Intian auttamiseksi.

Amerikassa kuukausia bestseller-listoilla esiintyneessä teoksessaan "Uusi yhteiskunta" Galbraith luo laajan kokonaiskuvan modernista talouselämästä ja niistä muutoksista, jotka muokkaavat sen tulevaisuutta. Hän kuvaa maailmaa, jossa ihmistä hallitsee pieni määrä jättiläisyriityksiä, joiden alku-peräinen tarkoitus oli palvella häntä.

"Sallikaa minun sanoa heti, että käsitykseni mukaan teosta on tarkasteltava suurena kirjallisena tapauksena yhteiskuntakeskustelussa. Tyyli on älyllistä, esseistisesti iskevää ja vitaalista, se on maustettu sukkelilla letkauksilla, jotka kohdistuvat talousmiesten sovinnaiseen viisauteen. Mutta enemmän painaa sen sensaatiomainen ja epäsovinnaisten tieto, joka luultavasti shokeeraa monia, mutta stimuloi vielä useampia." — Nils Meinander, Hufvudstadsbladet.

Teos kuuluu Ihminen ja maailma -sarjaan, jossa on aikaisemmin julkaistu seuraavat kirjat: Teilhard de Chardin, Tapaus ihminen; Betty Friedan, Naisellisuuden harhat; Erich Fromm, Hyvän ja pahan välillä, Ihmisen osa; Urpo Harva, Ihminen hyvinvointivaltiossa; Arthur Jores, Ihminen ja hänen sairautensa; Leszek Kolakowski, Ihminen ilman vaihtoehtoa; Lecomte du Nouy, Ihmisen tulevaisuus; P. H. Vigor, Marxismi.

KIRJAYHTYMÄ

Risto Volanen

Jos joku järjestelmä on niin voimakas, että se jaksaa jonakin aikana ajaa ihmiset valmistamiinsa karsinoihin, saavuttaa senkin yllätys: ihmiset alkavat purra ja potkia, särkevät karsina-aitansa ja juoksevat kuin villit — vapautuakseen keinotekoisista aidoista.

Santeri Alkio

Ajattelun ja poliittisten aatteiden piirissä tapahtuva kehitys näyttää olevan kahdella tavalla aaltomaista. Ensiksi havaitsemme aalto-liikettä siinä mielessä, että eräät kiistellyt vastakohtaisuudet saavat vuoron perään korostuksen — tosin aina jossain määrin uudessa muodossa. Toisaalta aatteet näyttävät leviävän alueellisina aaltolina: vuosikymmenien kypsyttely jossain kammiossa tai ryhmässä saa aikaan ryöpsähdyksen jossain tämän maailmanlammen keskiosassa, ja aallot lähtevät rengasmaisesti leviämään kohti rantoja. Kun aalto on ehtinyt tänne pohjanperukoille, on jossain keskuksessa jo ehtinyt tapahtua uusi ryöpsähdys.

Poliittisella keskustalla tai keskustalaisuudella ei sanana tunnetusti ole omaperäistä aatehistoriallista taustaa. Nähdäksemme nuoren keskustalaisuuden aatehistorialliset juuret ja ymmärtääksemme tämän liikkeen syntymisen välttämättömyyden meidän on hahmotettava mahdollisimman tiiviisti oman maamme ja laajempikin ideologinen tilanne.

I. Hegelaalto

Maamme perinteellinen oikeisto pohjaa tunnetusti Snellmanin kansallisuusaatteeseen; perinteellinen vasemmisto perustaa Marxiin. Kuten tunnettua Snellmanin ja Marxin yhteinen juuri on Hegel. Näin on ymmärrettävissä, että kummatkin ajattelijat näkevät kehityksen kulkevan kohti yhteiskunnan ja yhteiselämän ihannetta, joka vastaa ihmisen todellista olemusta. Eri mieltä he ovat tunnetusti siitä, millainen tämä olemus on ja miten sen toteuttamiseen päästään.

Näinä vuosina on kulunut puoli vuosisataa ensimmäisistä hegel-aallon myötä tapahtuneista sosialistisista ja kansallisista kumouksista. Kukaan ei väittäne, että ne olisivat saaneet aikaan perustavanlaatuisen laukeamisen vapauteen tai yhteiselämän täydellisyyteen. Tämän esityksen kannalta ei ole tarpeen pysähtyä pitkään syiden

selvittelyyn. Marxin kohdalla lieenee kohtalokasta ainakin pitäytymisen materialismiin: jos ihminen toimii yhteisönsä hyväksi materialistisin olettamuksin, hän ajautuu väkisinkin ajattelemaan tämän toiminnan olevan nimenomaan taloudellista toimintaa. Tästä taas kierrytään siihen, että sosialismin menestymisen mittapuu on tuotannon kasvu. Kansallisuusaatteen kohdalla lieenee sopivaa kritiikkiä U. Kekkosen tunnetussa Bottnian puheessa esittämä itsekritiikki: kansallisuusaatteen käsittein ei ole mahdollista ymmärtää kansallisvaltion sisäistä eriytyneisyyttä.

II. Luonnonkeskeisen ajattelun aalto

Jo oikeastaan Thomas Hobbes alkoi takoa sitä sosiaalifilosofiaa, joka viime vuosikymmeninä on Suomessakin syrjäyttänyt hegelaallon synnyttämän marxilaisen ja snellmanilaisen perinteen. Anglo-saksisissa maissa Hobbesin linja on edennyt voitokkaasti meidän päiviimme saakka. Saksassa ja Ranskassa alkoi hegelaalto 1890-luvulta lähtien väistyä tuolloin positivismina tunnetun — luonnon-tieteelliseen metodiin pohjaavan ja rajoittuvan — yhteiskuntafilosofian tieltä. Tätä filosofiaa voi lyhyesti luonehtia siten, että se olettaa ihmisen ja ihmisyyhteisön toimivan periaatteessa samalla tavoin kuin mikä tahansa luonnonilmiö. Voimme nimittää tätä ajattelutapaa luonnonkeskeiseksi ajatteluksi. Puhutaan paljon ideologioiden ehtymisestä, mutta ainakin eräässä mielessä luonnonkeskeinen ajattelu toimii samaan tapaan kuin mikä tahansa ideologia: se muovaa maailmaa käsitteidensä mukaiseksi.

Luonnonkeskeisen ajattelun aalto alkoi meillä toden teolla tuntua toisen maailmansodan jälkeen. Vanhan marxilaisen ja snellmanilaisen aatteen piirissä on tapahtunut syvä muutos. Nuoremman keskipolven mukana näihin perinteisiin on ajanut sisään luonnontieteellinen tapa tarkastella ihmistä ja yhteiselämää. Kansallisuusaate on kuoriutunut Kansallispankiksi ja liiketaloustieteeksi; sosialismi on muuttunut sosiologisesti perustelluksi sosiaalipolitiikaksi. Kokoomuksessa tätä kehitystä ilmentää esimerkiksi nuorten pankkimiesten esiinmarssi; vasemmisto optimoi kansantuloa Koiviston ja Linnamon varassa.

Edellä sanottu ei merkitse sitä, että vanhan hegelaallon ääni olisi sammunut, päinvastoin. Pankkimies voi ”suomalaiseen elämänmuotoon” vetoamalla kerätä joukon ääniä, vaikka hän taloudellisena päätöksentekijänä päivittäin hajoittaa tätä samaa muotoa. Ja kun E. Raatikainen Moskovassa puhuu sosialismiin siirtymisestä ja Pasilan studiossa selittää tarkoittavansa sekataloutta, hän joko puhuu ristiin tai ei tiedä, mistä puhuu. Tästä näkökulmasta voidaan hyväksyä tunnettu väite, jonka mukaan aatteista — hegelaallosta — on tullut ihmisten manipulointiskeino; todelliset yhteiskuntaa muovavat päätökset tehdään toisenlaisen — luonnonkeskeisen — ajattelun avulla. Millaiseksi tämä luonnonkeskeinen ajattelu sitten muovaa yhteiskuntamme?

Tiiviisti sanoen: luonnonkeskeiseen teoriaan perustuva tavoitteenasettelu ja päätöksenteko muovaa yhteiselmämme sellaiseksi, että ihmiselle sallitaan ja häneltä edellytetään vain sitä, mikä vastaa tämän teorian metodisia olettamuksia. Uljaassa — pitäisikö sanoa tässä uljaassa uudessa maailmassa ihmisen tulee käyttäytyä periaatteessa samaan tapaan kuin koneen tai minkä tahansa fyysikaalisen objektin. Ajateltakoon esimerkkinä taloustieteen massiivista vaikutusta siihen mallin osaan, joka tunnetaan nimellä "kuluttaja": niukuuden periaate edellyttää kulutustarpeen rajattomuuden, ja jos ilmaantuu kohtuuden ystäviä heidät saatetaan nopeasti, esimerkiksi mainonnan avulla, järjestykseen. Tai kun kansan- tai liike-tulon maksimoinnin sanotaan mallin mukaan vaativan puolen miljoonan ihmisen siirtämistä kotipaikaltaan suurkaupungin lähiöihin, heidän on todella pakko myös siirtyä.

Tässä yhteydessä lienee syytä painottaa sitä itsestäänselvyyttä, että esittämäni kritiikki ei tietenkään kohdistu luonnontieteelliseen metodiin tai sen soveltamiseen yhteiskunnan tutkimiseen. Sensijaan arvostelen sitä, että tästä alueeltaan rajoitetusta metodista tehdään kaiken kattava poliittinen aate. Olen väittänyt, että tällainen aate tekee yhteiskunnasta koneen ja ihmisestä koneen osan. Jos joku nyt kysyy, mitä pahaa tässä on, kuuluu keskustalainen vastaus jo tässä vaiheessa seuraavasti: kone ei voi rakastaa eikä tuntea tietämisen tai työn iloa. Toiseksi olen väittänyt: koska nykyoikeiston ja -vasemmiston, sosialistin ja kapitalistin, idän ja lännen todellisuutta muovaava ajattelu on ytimeltään luonnonkeskeistä, yksityisen ihmisen kannalta tulos on sama.

Kommentoidessaan Saksan ylioppilasmellakoita Kai Hermann kirjoittaa huhtikuun 1968 Encounterissa mm. seuraavaa:

Molemmat järjestelmät näyttävät tekevän ihmisestä hyvinsopeutuvan kuluttajan — ihmisen, josta ei ole hankaluuksia ja jota on sitä helpompi manipuloida mitä paremmin hänen materiaaliset tarpeensa tyydytetään. Sekä idässä että lännessä yhteiskunta on keskittynyt teknis-tieteellisiin muutoksiin. Kysymys siitä, kuinka tästä edistyksestä selvitään, kuinka taloudelliset ongelmien ratkaistaan, miltä tulevaisuus näyttää, on jätetty muutamille filosofeille.

Tätä kehitystä vastaan nuori sukupolvi kapinoi kaikkialla teollisessa maailmassa. Näinollen ei liene yllättävää, että protesti kuulostaa täsmälleen samanlaiselta niin Prahassa kuin Berkeleyssä tai Länsi-Berlinissä.

Nuoren polven ideologinen tilanne on suurelta osalta miltei traaginen. Luonnonkeskeinen ajattelu muovaa yhteiselämää yhä mekaanisemmaksi, mutta uutta vaihtoehtoa ei näytä olevan ulottuvilla. Anarkistinen tunne saa kielellisen ilmaisunsa enemmän tai vähemmän sattumanvaraisesti.

III. Vihreä aalto

Hegelaallon ja luonnonkeskeisen ajattelun aallon jälkeen ei kerta kaikkiaan ole näyttänyt olevan käytettävissä ajattelua tai filosofiaa, jolla murheittemme perimpiin syihin pääsisi käsiksi. Sosiaalifilosofian uusi aalto on viime aikoihin saakka ollut näkömatkaa kauempana poliittisesta toiminnasta. Tämä uusi aalto ponnistaa Ludwig Wittgensteinista ja sen klassikoksi näyttää olevan tulossa Peter

Winch. Se näyttää saavan voimaa myös eräiden suomalaisten filosofien ajattelusta.

Mikä sitten on poliittisen keskustamme paikka edellä hahmotettua taustaa vasten? Jos rajoitamme tarkastelun Keskustapuolueeseen, meidän on ensiksi todettava, että tämän puolueen edeltäjä oli Maalaisliitto, ja Maalaisliiton aatteellisen suunnan määrittäjä oli Santeri Alkio.

Johdatuksena Alkion ajatteluun seuraava sitaatti vuodelta 1919:

Lausumme vain sen käsityksen, että koko nykyinen maailman yhteen-törmäys on suurimmaksi aiheutunut niistä taloudellis-yhteiskunnallisista ja siveellisistä ristiriidoista, joita ihmisten liiallinen kertyminen tehtaisiin ja suurkaupunkeihin on synnyttänyt. Tämä ilmiö ei ole aiheutunut ihmisen kehitystarpeesta vaan porvarillisen ansaitsemishalun itsetiedottomasta pakkovallasta, jonka alaisena kehitys on toiminut.

... Suurteollisuuden luoma orjuus on tosiasia eikä siitä päästä vapauteen millään työpäiväjärjestelyllä eikä työväensuojelulainsäädännöllä niin kauan kuin tehtaiden sijoituskysymys ja siitä johtuva asutuskysymys ovat ratkaisematta.

Vuosisadanvaihteen tapahtumia on aatehistorialliselta kannalta selvitelty ilmeisen vähän. Erityisen mielenkiintoiselta näyttää nuor-suomalaisten piirissä tapahtunut kehitys. Alkio oli nuorsuomalaisena mukana wrightiläisessä työväenliikkeessä. Työväenliikkeestä hän erosi Forssan kokouksen jälkeen 1903. Hänet valittiin nuorsuomalaisena eduskuntaan. Vuodesta 1908 hän oli perustetun Maalaisliiton johtava hahmo. Nuorsuomalaisuuden ja "maahenkisyyden" lisäksi Alkion ajatteluun näyttää vaikuttaneen tutustuminen John Stuart Milliin ja Herbert Spenceriin.

Eräänlaisena itsetunnustuksena todettakoon se melkoinen häkel-tyminen, jonka syvempi tutustuminen Alkioon on allekirjoittaneessa aiheuttanut. Näyttää nimittäin ilmeiseltä, että vuosisadan alun nuor-suomalaiset yrittivät ottaa juuri sitä aatteellista askelta, jonka oikeis-ton ja vasemmiston aatteellinen konkurssi tekee välttämättömäksi ja jonka sosiaalifilosofian uusi aalto tekee mahdolliseksi. Tarkoitaa sen periaatteen hyväksymistä ja soveltamista, että "ihmisyys ja sen kehitystarve on pantava kaiken yhteiskunnallisen ja valtiollisen uudistamisen pohjaksi".

Olavi Aaltonen toteaa Alkiotutkielmassaan kaikilla ideologioilla olevan muutamia harvat peruskäsitteet, joille ne rakentavat. Alkiolla on ihmisyyssaatteen seurauksena sentralisaation ja desentralisaation vastakohta. Jotta inhimilliset tekijät voitaisiin ottaa huomioon, on päätöksenteko tuotava mahdollisimman lähelle yksityistä ihmistä. Tieto, työ ja rakkaus olivat Santerille näistä inhimillisistä tekijöistä suurimmat.

Tunnettua on, että "keskusta"-sana ja puolueen paikka parla-mentissa määräytyvät puolueen talouspoliittisen kannanoton mu-kaan. Vasemmisto-oikeisto jako määräytyy sen mukaan, miten suh-taudutaan tuotantovälineiden omistukseen; tämä taas hegelaallon aikana perustui siihen olettamukseen, että ihmisen elämäntilanteen määrittäisi hänen omistussuhteensa tuotantovälineeseen. Nykyään kiistelevät laitapuolueet esimerkiksi siitä, kumpi omistusjärjestelmä on tehokkaampi. Keskustassa kysyttiin ennen ja kysytään nyt, m i t ä

seurauksia yksityiselle ihmiselle on erilaisista omistajista. Omistaminen on taloudellista valtaa, ja keskustassa havaitaan, että sopivan valvonnan alaisen yksityinen käyttää tätä valtaa usein paremmin kuin valtio. Jos ei käytä tai jos yksityisen voimat eivät riitä, on valtion puututtava asiaan. (Kuriositeettina mainittakoon, että kun puolueen nuorisojärjestö otti 40-luvun lopulla käyttöön sanan "sekatalousjärjestelmä", jaksoivat erilaiset nikkarit veistellä sikatalousjärjestelmästä. Nykyään Linnamokin kannattaa sikatalousjärjestelmää.)

Teknis-teollinen ja taloudellinen kehitys ovat tavallaan kaksi eri näkökulmaa samaan asiaan. Väitän, että on harhaanjohtavaa keskittyä kiistelemään siitä, kuka ohjaa teknis-taloudellista kehitystä, kenellä on valta teknis-taloudellisen kehityksen ohjaamisessa, millä tavalla teknis-taloudellisten päätösten tekijät valitaan. Sillä ratkaisevaa on, millä periaatteilla, millä käsitteillä, millä tavoitteilla, minkä ihmiskäsityksen pohjalla nämä päätökset tehdään. Viime vuosikymmeninä ja tänä päivänä vallasta taistelevat kaksi reunaideologiaa ovat ytimeltään samanlaisia: materialistisia syvällisessä ja arkipäiväisessä mielessä. Yksityisen ihmisen kannalta lopputulos on kummankin kohdalla sama.

Tiivistäen voimme sanoa, että Maalaisliitto ja sen ohjelma oli alkiolaisen ihmisyyssaatteen poliittinen heijastuma vuosisadan alkupuoliskon maatalousvaltaisessa suomalaisessa yhteiskunnassa. Tiedämme, että tekniikka on saanut aikaan mullistuksen tässä yhteiskunnassa ja tässä maailmassa. Katsomalla havaitsemme, että materialistinen ajattelu ei ole osannut — eikä näytä tulevaisuudessakaan osaavan — käyttää tätä tekniikkaa ihmisen hyväksi. Keskustalaisuus on ihmisyyssaatteen — ihmiskeskeisyyden — soveltamista poliittiseen toimintaan nykyisessä ja tulevassa maailmassa. Ihmiskeskeisyyden ymmärrämme niin, että jokaista poliittista tavoitetta muovattaessa tai päätöstä tehtäessä on katsottava, miten yksityinen ihminen ratkaisun kokee. Ihmisen korostaminen on tietenkin merkityksetöntä, ellei samalla kerrota, miten ihminen käsitetään eli minkälaista ihmiskuvaa tarkoitetaan.

Edellä on melko voimakkaasti kritikoitu sosiaali- ja taloustieteen metodin väärinymmärtämiseen pohjautuvaa materialistista eli luonnonkeskeistä ihmis- ja yhteiskuntakäsitystä. Asetan seuraavassa vastakkain tärkeimmät ihmiskeskeisen ja luonnonkeskeisen ihmis-käsityksen teesit.

1. Ihmiskeskeinen ajattelu tietää, että ihmisessä keskeiset inhimilliset piirteet eivät antaudu minkään mitan mitattavaksi. Luonnonkeskeinen ajattelu näkee vain sen, minkä voi tavalla tai toisella mitata.
2. Ihmiskeskeinen näkemys väittää, että ihmisen teko ja toiminta on intentionaalista, tarkoituksellista; teko ilmaisee tekijän intentiota eli tarkoitusta. Luonnonkeskeinen ajattelu näkee teon tai toiminnan liikkeenä, jonka kausaalinen syy on jokin edelläkävvy, tunnistettava tosiasia tai tapahtuma.

3. Ihmiskeskeinen näkemys väittää, että ihminen voi tietoisesti valita kahdesta tai useammasta vaihtoehdosta. Luonnonkeskeinen katsomus edellyttää, että toiminnan suuntautumisen määräävät kausaalisesti edelläkäyvät syyt.
4. Ihmiskeskeinen ajattelu suuntautuu kriittisesti materialistisen yhteiskuntakäsityksen pohjana olevaan ristiriitamalliin ja katsoo, että ihmisyyhteisöjen — pienimmästä suurimpaan — luonnollinen olotila pohjaa yhteistyöhön, solidaarisuuteen ja rakkauteen; jos ristiriitoja esiintyy, ne on tietenkin säädeltävä. Luonnonkeskeisen ajattelun lähtökohta on ristiriita — esim. yhteiskuntaluokkien tai liikeyritysten välillä.

Näiden erimielisyyksien kohdalla liikutaan tämän päivän yhteiskuntafilosofian syvimmillä ja kiistanalaisimmilla alueilla. Suositeltavina lähdeviitteinä mainittakoon tässä neljä W:tä: Wittgenstein, v. Wright, Winch ja Wilenius.

Olemme havainneet keskusta-ajattelun imeneen ensimmäiset voimansa perinnäisestä ihmisyyksaatteesta; tällaisenakin sen voimaa osoittanee tapa, jolla se juuri valmistuneessa puolueohjelmassa ilmenee. Ihmiskeskeisen keskusta-ajattelun kehittämistä tukee yhteiskuntafilosofian uusi aalto; keskusta-ajattelun toteuttamisen tekee mahdolliseksi lisääntyvä tieteellinen tieto ja tekniikka sekä suunnittelu keinona päämäärään: vehreään yhteiskuntaan.

Kirja Prahän keväästä, poliitikoista jotka halusivat luoda uuden yhteiskunnan, neuvotteluista, panssarien tulosta, miehityksestä ja hädästä. Siitä, mitä Prahassa todella tapahtui.

**Huutomerkki-sarja.
136 s. Nid. 9,50.**

**Kirjoittajat:
Esko Ervasti
Jorma-Antero Hentilä
Jaakko Okker
Max Rand
Georg Henrik von Wright**

TAMMI

SOSIOLOGIA JA SEN EDISTYKSELLINEN KRITIIKKI

Kuka muu kuin Uusi Suomi ryhtyisi 1960-luvun Suomessa epäilevin äänenpainoin ruotimaan sosiologisesti painotettua kulttuuripolitiikkaa? Kuka sellainen, joka on tietoinen sosiologian akateemisena oppiaineena ja mikä parhainta myös politiikan välikappaleena tuomasta ilmapiirin tervehtymisestä, voisi ottaa kriittisesti kantaa sosiologiseen kulttuuripolitiikkaan? Tämä kerettiläinen on H a n n u T a a n i l a, joka Tampereen sosiologipäivillä esitti todistusaineistoa nykyisen kulttuuripolitiikan epäonnistumisesta ja etsi suurella joukolla retorisia kysymyksiä uutta ajattelua kulttuuripoliittiseen suunnittelutyöhön. Taanilan tilannekatsauksen saama vastaanotto on ollut ihmeen laimea, vaikka siinä puututtiin nähdäkseni tämänhetkisen tilanteen kipeimpiin pulmiin.

Taanilan analyysistä voi vetää muutamia pääteemoja ja perustavia väitteitä, joille hän rakentaa hyökkäyksensä: Sosiologit ovat hyväksyneet systeemin ja sopeutuneet siihen: "Sanapari 'taiteen kuluttaminen' kielii sosiologiin sopeutumisesta kulutusyhteiskuntaan ja -ajatteluun." "He ovat sosiaalitekniikoita, tämän yhteiskunnan partiopoikia. He sopeuttavat meitä, vähentävät aggressioita, sääntelevät konflikteja: oi ihmiset toistanne rakastakaa, niin kaunis, kaunis on maa. Mutta he hoitavat vain oireita, suunnittelevat niitä pois. Sillä kuka suomalainen sosiologi on koskaan kysynyt, mihin yhteiskuntaan meitä oikein sopeutetaan". Hyväksyessään näin alistuvasti vallalla olevat sisällölliset, ideologiset kannanotot, sosiologit tyytyvät sosiaalitekniikoiksi; he mittaavat ja laskevat, missä tilanteessa nyt ollaan ja mihin tilanteeseen mennään, kyselemättä tilanteen suotavuutta minkään muun kuin esim. kulutusajattelun perustein. Tämä

mittaava, kvantitatiivinen tutkimusasenne on ollut kyllä tuloksia tuottava, hedelmällinen; se on voinut osoittaa vääräksi useita, lähinnä oikeistolaisen ajattelun hellimiä käsityksiä. Se on pystynyt myös osoittamaan, että "tiedosta voi olla piikki joidenkuiden lihaan". Mutta mitä sitten? Riittääkö sosiologien tekniikka ratkaisemaan ne kulttuurisuunnittelun suuren luokan kysymykset, jotka tulevat olemaan ajankohtaisia läheisessä tulevaisuudessa. Niistä Taanila luettelee mm. nuorten vallan ongelman, koulutuksen, yhteiskunnan keskiluokkaistumisen ja sen mukaan tuoman asenteiden kiristymisen. "Mistä johtuu, että viime vuosien liberaaliksi tajuttu politiikka on näin epäonnistunut, miten käy yhteiskunnan, jonka nuorimmat ikäluokat ovat suhteellisesti vanhenemaan päin?" Erkki Tuomioja on jo ennustellut täksi syksyksi, jos tilanne nuorisopolitiikan kohdalta ei radikaalisti korjaannu, mella-koita opiskelijoiden ja koulu-laisten taholta heidän kannaltaan tärkeiden päämäärien saavuttamiseksi.

Toisena pääteemana Taanila käsittelee osakulttuurien ja niiden välisen vallan ongelmaa. Jonkin osakulttuurin, kuten eliittikulttuurin tai popkulttuurin levittämisen vaatimukseen sisältyy aina vallan maku. Osakulttuurien keskinäinen tasapaino näyttää onnelliselta ratkaisulta, jos emme tahdo takaisin monoliittiseen yhtenäiskulttuuriin. Sosiologinen sosiaali-tekniikka osoittautuu tässäkin riittämättömäksi; se ei pysty

tavoittamaan sisällöllisiä vaihtoehtoja ja kannanottoja.

Jotta tämän hetken pulmista päästäisiin eteenpäin, positiivisten tulevaisuuden vaihtoehtojen esittämiseen, on päästävä irti käsityksestä, että nykyisen sosiologian sosiaali-tekniikka olisi riittävä. Taanila suosittaa sosiologien koulutukseen lisättäväksi kulttuuri- ja aatehistorian, arvofilosofian ja antropologian. Toinen resepti, jota Taanila suosittaa, on tärkeä jos kohta vaikea soveltaa. Ne ihmiskäsitykset, jotka sisältyvät esim. erilaisiin poliittisiin katsomuksiin, olisi tuotava julki ja otettava tutkimuksen ja keskustelun kohteeksi. Mikä on se ihmiskäsitys, joka sisältyy esim. Pekka Kuusen '60-luvun sosiaali-politiikkaan' — kulutusideologian ihmiskäsitys? Onko se mato, joka vain syö ja syömänsä ulostaa? Ja miksipäs ei myös Taanilan esittämät kysymykset: "Mistä ihmiskäsitys syntyy? Onko ihmiskäsitys suunniteltavissa, manipuloitavissa?"

P a a v o L ö p p ö n e n

ANARKIAN OLEMUKSESTA

Anarkialla tarkoitetaan tavallisesti sekasortoa, kaaosta ja haihattelua. Tällainen käsitessältö on täysin erheellinen. Asiaan syventyvä saattaa helposti oivaltaa ne laajat ja syvät näköalat, jotka hehkuttavat sekä käsitettä anarkia että anarkistiksi itseään nimittävää ihmistä.

Kartoittakaamme pääpiirteittäin noita näköaloja. Eräs pe-

rusoivallus on, että anarkia perustele olemuksensa ihmisen olemisen periferiassa tiedostetuilla elementeillä. Tällainen tiedostettu elementti on ihmisen henkinen, pneumainen ydin, joka vaikuttaa hänen persoonansa, psyykkisen ja fyysisen olemuksensa asenteisiin ja käyttäytymiseen. Tämä oivallus johtaa indiviidi-, jakamaton-käsitteeseen ja helposti syrjäyttää olettamuksen ihmisestä pelkkänä sosiaalipartikkelina. Toinen perusoivallus on, että ihmisen pneumainen ydin on samanarvoinen kaikkien muiden ihmisten pneumojen kanssa. Siitä seuraa, ettei ihminen saata omata valtaa toisen ihmisen suhteen ilman tämän vapaata ja vilpittöntä suostumusta. Anarkisti johtaa anarkistisen asenteensa ja käyttäytymisensä selalaisilta oivaltavan filosofian tasoilta, joiden rinnalla dogmeihin perustuvat elämykset esim. uskontojen alueella jäävät alangoksi. Luonnollisesti sosiaaliset ja poliittiset systeemit väkivaltaan nojaavine lakeineen jäävät vieläkin alemmaksi.

Kaikista tunnetuista poliittisista suunnista aito individuaalianarkismi on merkittävin. Se on ihmisyyksilöä arvostava, vapautta vaaliva ja erilaisuutta suvaitseva. Toisaalta se edistää mitä hienovaraisinta järjestystä ja sopusointua.

Kun anarkisti on sopusoinnussa yhteiskunnallisen ympäristönsä kanssa, se johtuu omaehtoisista motiiveista eikä velvollisuudesta säädettyyn lainalaisuuteen. Anarkistisen yksilön ainoa rajattavissa oleva ja määritelty "pahe", jota hän

pyrkii välttämään, on nöyrä alistuminen yhteiskuntapartikkeliksi vastoin omaa olemustaan.

Huolimatta anarkian olemukseen kuuluvasta järjestyksestä ja harmoniasta, tapahtuu persoonallisella tasolla konflikteja, joissa myös anarkisti on osapuolena. Tämä on varsin luonnollista, kun vapaalle ja vapaudetaan tietoiselle ihmiselle yritetään määrätä ja häneen soveltaa normeja, jotka paralysoivat hänen tajuntansa vapaudestaan. Seurauksena on taistelu, joka yksilön kohdalla vaatii suurta rohkeutta ja lujuuutta. Historiallisesti anarkistinen suuntaus on saanut myös terrorin muotoja ns. anarkosyndikalismin tunnusten alla. Tämä on selitettävissä seurauksena siitä virallisen yhteiskunnan aloittamasta terrorista, jolla anarkistinen ajattelu yritettiin kieltää ja tukahduttaa. Eräs reaktio tähän yhteiskunnan harjoittamaan terroriin, jossa käytettiin myös taloudellisia keinoja, oli ranskalaisen Proudhonin teesi: "Omistaminen on varkautta".

Oleellisimman anarkian olemuksesta voimme ilmaista seuraavasti: Anarkia on syvimältäään elämänmyönteistä, empaattista ja suvaitsevaa, ihmisyyksilöä arvostavaa; se on luonnonoikeuden mukaisesti olemisen vaan ei omistamisen oikeuteen tukeutuvaa. Anarkisti oivaltaa ihmisyyksilön olevan ensisijaisen arvon, kun taas yhteiskunta on vain toissijainen työkalu ja siten parhaimmillaan vain suhteellinen arvo, joka tuhoaa ihmisen päästessään palvelijan asemesta herraksi.

Veikko Leväaho

TŠEKKOSLOVAKIAN JÄLKEEN

Paljon on sanottu ja kirjoitettu elokuun 21. päivän jälkeen. Mikä tässä tapahtumassa ja sen seuraamuksissa olisi olennaista?

Tšekkoslovakian miehityksen jälkeen kulkee marxismi-leninismi a a t t e e n a alamäkeä. Se ei tule ainakaan Euroopassa enää innostamaan ihmisiä siinä mielessä kuin ennen. Juuri tämän innostuksen voimalla se kohosi maailmanliikkeeksi. Tämä ei merkitse, että marxismi kuolisi — palaa-malla alkujuuriinsa, 'Marxiin ennen Marxia', se voi tarkistaa suuntansa ja löytää uusia voimia. Eikä tämä merkitse, että marxismi-leninismi ulkoisena j ä r j e s t e l m ä n ä kuolisi — se voi panssarien turvin elää vielä pitkään.

Tšekkoslovakian miehityksessä paljastuivat hetkeksi nykyisen suurvaltaimperialismin todelliset kasvot. Suomalaisen yleisön voimakas reaktio sanoo, että luottamus oman turvallisuutemme perusteisiin heikkeni. Tämä ei merkitse, että meidän tulisi luottaa enemmän aseisiin, sillä

Tšekkoslovakian miehityksessä kävi uudella tavalla ilmi aseettoman vastarinnan mahdollisuus, todellinen 'henkisen maanpuolustuksen' vaihtoehto. Sitä kannattaa Suomessa tutkia.

Tšekkoslovakian kehitys kokonaisuutena ilmaisee, miten polttava asia on löytää ja kehittää perinteellisen marxismin ja perinteellisen kapitalismin välissä k o l m a s t i e. Sitäkin kannattaa Suomessa tutkia.

Reijo Wilenius

**Oheisella
kortilla
voitte
tilata
Katsauksen
1969.
Tehkää se
jo tänään!**